

marife

dini araştırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 17 • sayı / issue: 1 • yaz / summer 2017

KİTAP TANITIMI

David Goa, The Christian Responsibility to Muslims, The Chester Ronning Centre for the Study of Religion and Public Life, Alberta, Kanada 2015, 95 sayfa.

Haz. Yusuf Ziya Karipek

Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi

Din Sosyolojisi Ana bilim dalı Araştırma Görevlisi

yusufkaripek@gmail.com

Geliş Tarihi: 21.05.2017 • Yayına Kabul Tarihi: 08.06.2017

Bireylerin dini yaşamlarını huzur ve barış içerisinde sürdürebilmeleri için dinler arası sağlanacak uyumun önemi inkar edilemez. Din, bireysel kimlikleri ve grup kimliklerini oluşturan faktörlerden biridir. Bu sebeple, farklı inançlara sahip bireylerin farklılıklarına rağmen birlikte yaşama ve karşılıklı saygının gerçeleştirilmesi noktasında çalışmalar sürdürülmüştür. Bu tür bir uyumun sadece sözde kalmaması, insan etkileşimi ve ilişkilerini de içermesi önem arz etmektedir. Bu etkileşimin bireyler ve topluluklar arasında, farklı düzeylerde okullarda, iř yerlerinde, resmi ve gayri-resmi ortamlarda gerçeleştirilmesine ihtiyaç vardır.

Kanada Alberta Üniversitesi'nde yıllarca görev yapan David Goa tarafından kaleme alınan "The Christian Responsibility to Muslims" (Müslümanlara Karşı Hristiyanların Sorumluluğu) kitabı bu noktada, farklı inançlara sahip toplulukların nasıl bir arada yaşayabilecekleri konusunu ele alan bir kitaptır. Dört bölümden oluşan eserde, yazar birincil ve ikincil kaynakların yanı sıra kendi tecrübelerinden verdiği örneklerle birlikte, dinler arası sağlanabilecek uyumun nasıl gerçeleştirileceği konusuna ışık tutmaya çalışmıştır. Goa; bu tecrübelerin her birini ayrıntılı olarak karşılaştırarak, sahada birebir Müslümanlarla birlikte yaptığı iftarların, sünnet merasimlerinin, akşam oturmalarında yaşadığı tecrübenin "İslam'ı yalnızca metin, tarih, hukuk ve teoloji alanındaki akademik çalışmaların sunduğu şeyden daha derine taşıdığını" ifade etmektedir (s. 36).

Kitabın birinci bölümünde, yazar hem görecelik (relativism) hem de taraftarlığın (zealousness) yanlış anlamaları doğurduğunu savunmaktadır. Görecelik, zaman içerisinde Tanrıya olan inancın kaybolmasına ve kötümserliğe yol açarken diğer taraftan insandaki coşkunsuluk hali ve taraftarlık ise, bireyi tüm kesin ifadelerinin, bilgilerinin üzerine gitmesini ve sorgulamasını gerektirmektedir. Her bilginin göreceli olduğunu savunanlar ve kendi bilgisinin tek doğru bilgi olduğunu savunanlar için yazar, ruhani ergenliğin yoğun olarak yaşandığı dönemler olarak tasvir etmektedir. Ruhani ergenlik aslında bir hastalık olmayıp, olgunlaşmanın ilk aşamalarını teşkil eder. Kitapta hem göreceliliğin hem de taraftarlığın Batı dünyasında İslam'ı bütüncül anlama noktasında nasıl sorunlar ortaya çıkardığı örneklerle açıklanmaya çalışılmaktadır.

İslam üzerine kendilerini liberal, sağcı veya solcu diyerek tanımlayan siyasetler ve dini otoriteler, kendi şartları içerisinde yaşanan birtakım tecrübelerin günümüz dünyasına uymadığı konusu üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Gerek görecelilikleri gerekse dini taraftarlıklarına bağlı olarak, eksiklik olarak gördükleri noktaları dinin tamamına atfetme eğilimindedirler. Örnek olarak, Hz. İsa'yı ve Hz. Muhammed'i karşılaştıranlar, Hz. İsa'nın ordusunun olmadığını ve çarmıh üzerinde insanlığın günahları için gerildiğini ileri sürerken, Hz. Muhammed'in ise bir ordusu olduğu ve siyasi başarısını kılıçla gerçekleştirdiğini ileri sürerler. Dini taraftarlar, Hz. Muhammed'i tarihsel ortamından çıkarmak suretiyle militan eylemlerle tanımlayarak, İslam'ı bu tasvirlerle sınırlandırmışlardır. Göreceliler ise, sadece seküler düşüncenin üstün gelmesi çabası içerisindeydir. Fakat ikisi de, ortaçağın nefret söylemlerini tekrar üretmeye devam ederler. Nefret söyleminin üretimi sadece Müslüman olmayanlarla sınırlı değildir. Yazar, Salman Rüşdi'nin kaleme aldığı *Şeytan Ayetleri* kitabında da standart ortaçağ nefret söylemini kullanmaya devam ettiğini dile getirmektedir. Yine seküler eğitimden geçen, feminist düşünceleri savunan kişiler de aynı nefret söylemlerini kullanmaya devam etmektedir. Buna karşın, dinlerini asla militan söylemlere indirgemek istemeyen Müslümanların kendi dinlerini nasıl anlamlandırdıkları göz ardı edilmektedir. Yazar, bundan dolayı görecelilerin, liberallerin, feministlerin aralarındaki farklı bakış açılarına rağmen, ortak düşman belirleme ve ortak nefret söylemini kullanma noktasında aynı düzlemde yer aldıklarını savunmaktadır.

Kitabın ikinci bölümünde ise, Hristiyan-Müslüman birlikteliğinin sağlanmasında sivil hayatın öneminden bahsedilmektedir. Yazar, 1978 yılında Kanada Edmonton'da müze müdürü olarak açtığı sergide (Spiritual Life — Sacred Ritual) Yahudiler, Hristiyanlar, Müslümanlar, Budistler ve Hindular başta olmak üzere dini grupları temsil eden farklı dini motifleri sergilediğini ifade etmektedir. Sergi açık olduğu on yıl boyunca, yaşayan dini gruplar için bir ziyaret merkezi haline dönüşmüş ve farklı dini gruplar kendi aidiyetlerini bu toplumsal mekân aracılığı ile ortaya koyma fırsatı elde etmiştir. Toplumsal mekânlarda dini kimliklerin açıkça ifade edilmesinden doğan samimi ortam yeni dostlukların kurulmasına yol açmıştır. Buna örnek olarak, Filistinli Imam Chebli ile Haham Hyman yazar aracılığı ile ilk kez bu galeride tanışmıştır. İki yıl sonra, Edmonton'da sinagogun yangında hasar görmesinden sonra, Yahudilere toplu olarak ibadet etmeleri için caminin kapılarını ilk açan İmam Chebli'nin bizzat kendisi olmuştur.

Yazar bu örneklerden hareket ederek, her bir grubun kendini tanıtabileceği ortamların oluşturulmasının, toplumsal düzenin sağlanmasına nasıl katkı sunabileceğini ortaya koymaya çalışmıştır. Tabi ki, sivil toplum örgütlenmelerinde görünürlüğün artırılması dostlukların oluşmasını her zaman sağlamayabilir, ancak dostlukların ve uyumun oluşturulması için imkânlar ve fırsatlar sunacaktır.

Yazar yine Ezher Üniversitesi'nde eğitimini tamamlamış Hindistan kökenli İmam Ahmed ile yaptıkları Kur'an derslerinden ve beraber katıldıkları Bayram namazlarından, iftar sofralarından bahseder. İftardan önce okunan Kur'an tilavetinin hissettirdiklerinden ve kurulan bu tür birlikteliklerin, kişinin kendi dini inanç sınırlarını yok etmekten ziyade, daha derin manaların keşfedilmesine yol açabileceğini dile getirmektedir. Katıldığı bir iftar sonrasında, Müslümanlar tarafından kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları aktarmaktadır. Sorular, özellikle asli günah anlayışı ve İsa peygamberin neden Tanrı olarak nitelendirildiği etrafında yoğunlaşır. Yazar, bunu günahın yani şeytanın insanı doğru yoldan saptırması ilahi dinlerin ortak olarak paylaştıkları kaygılardan bir tanesi olduğunu fakat Hristiyanlıkta aynı şekilde yaratılmanın günah tarafından bozulmasında bir engel görmediğini ve Tanrı'nın lütfunun ve merhametinin daha büyük olduğunu savunarak açıklamaya çalışmıştır. Yine, Hz. İsa'nın neden Tanrı olarak nitelendirildiği sorusunu da, İslam mutasavvıflarından Ebu Mansur el Hallac benzetmesi üzerinden açıklamaya çalışmıştır. Hallac dönemin halifelerini ve dini otoritelerinin hâkim görüşlerine meydan okumak suretiyle, onların inançlarının ve düzenlemelerinin yüce yaratıcıya ulaşma noktasında tek yol olmadığını göstermeye çalışmıştır. Tıpkı Hz. İsa'nın dini mahkemeler tarafından dini öğretileri yüzünden yargılanması gibi, Hallac da küfür ile itham edilmiş ve sonunda idam edilmiştir. Kendi cübbesini kastederek "Cübbenin içindeki Allah'tan 'başkası değildir" dediği ve onun bu sözleriyle kendisinin Allah olduğunu iddia ettiği öne sürülmüştür. Fakat yazar Hallac'ın vurgulamak istediği noktanın, insanlarda değerli olan özelliklerin değerli olmasının sebebi bu özelliklerin yüce yaratıcıdan geliyor olmasıdır diyerek açıklamıştır. Yazar bu benzetmeyi kullanmak suretiyle, insanların Tanrının yeryüzündeki aynaları hükmünde olduğunu ve Tanrının aynası olması noktasında Hristiyanlar için en güzel modelin Hz. İsa olması sebebiyle Hz. İsa'ya yüksek bir merteye verildiğini dile getirmektedir. Yazar, yöntem olarak, bu şekilde dinler arası karşılaştırma yaparak, benzer noktalar üzerinde durmak suretiyle kendisine sorulan sorulara açıklık getirmeye çalışmaktadır.

Kitabın üçüncü bölümünde ise, Hristiyanların ve Müslümanların karşı karşıya geldikleri ve gösterdikleri uyuma dair dört tane tarihi olayı anlatmaktadır. Hristiyanlar ve Müslümanlar aynı topraklar üzerinde çok sayıda devletin kurulmasında ve yıkılmasında önemli roller üstlenmişlerdir. İslam'ın yükselen bir tehdit ve Batı'ya doğru ilerleyerek bu toprakları işgal edici bir unsur olarak algılanması yüzyıllardan beri süregelen endişelerden birisidir. Yazar, Batı Avrupa'nın İslam'ı değerlendirmesinde, halen işgal edene karşı kendini koruma, kaybedilen kutsal toprakları elde etme arzusu canlılığını korumaya devam ettiğini söyler. İslam'ın "dehşet verici" olarak tasavvuru Batı Avrupa'da etkisini halen sürdürürken, ona göre erken dönem Ortodoks Hristiyanların İslam'ı nasıl algıladığı noktası üzerinde durulması gereken konulardan birisidir. David Goa, bu algıya

örnek olarak VIII. yüzyılda Filistin topraklarında yaşayan Başrahib Halepli Aziz John'ın, ilk dönem Müslümanlarla karşılaşması ve Hristiyanlara verdiği tavsiyeleri getirmektedir.

İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren hızlı şekilde Arap Yarımadasında yayılması ve ilerleyen dönemlerde Kudüs'ün ve İstanbul'un fethini de içine alan gelişmeler, İslam ve Hristiyan dünyasını karşı karşıya getirmiştir. Halepli Aziz John, Emevi mahkemelerinde babası gibi görev yapmış ve hayatının geri kalanını Filistin topraklarında kiliselerde papaz olarak devam ettirmiştir. Aziz John'a ait iki eser günümüze ulaşmaktadır: *On Heresies* (Sapıklıklar Üzerine) ve *Dispute Between a Saracen and a Christian* (Bir Sarazen ve Bir Hristiyan Arasında Tartışma). Sarazen kavram olarak, Haçlı Seferleri sırasında Avrupalı savaşçılar tarafından Müslümanlara takılan ve "Hristiyan olmayan" anlamına gelen terim olarak geçmektedir. Bu eserlerin yazılma tarihlerine bakıldığında, Hz. Muhammed'in vefatının üzerinden 100 yıl dahi geçmemiştir ve muhtemelen Aziz John, peygamberi gören kişilerle ve onların öğrencileriyle tanışma fırsatı bulmuştur. Bu bağlamda eserlerinde İslam'a bakış açısı, ilk dönemlerden itibaren İslam'ın Hristiyanlar tarafından nasıl algılandığı noktasında birincil kaynak olarak göze çarpmaktadır. David Goa, değerlendirmesinde, Aziz John gibi şahsiyetlerin tarih içerisinde hep önder şahsiyetler arasında yer aldığını ifade etmektedir. Hristiyanlığı savunmak için yazılan bu eserler apoloji kapsamına girerken, Hristiyanları İslam'la doğrudan iletişime girme yerine, kendi içine kapalı savunmaların arkasına ittiği öne sürülmektedir. Yazara göre Aziz John, İslam'ı bu sebeple bu sınırlı bakış açısıyla değerlendirmiş ve belli basmakalıp ifadeler içerisinde yoruma tabi tutmuştur.

Aziz Gregory Palamas ise XIV. yüzyılda Gelibolu adasında Türklerin elinde esir düşen bir başpiskopostur. Esirlik döneminde, biri Emir Orhan Gazi'nin torunu İsmail, ikincisi İslam'a giren Yahudiler ve üçüncüsü ismi tespit edilemeyen imam ile yaptığı münakaşaları içeren bir eser günümüze ulaşmaktadır. Bütün diyaloglar Palamas tarafından ele alınmıştır. Bu sebeple, münakaşalarda geçen konuşmaların daha sağlıklı karşılaştırılması için bu münakaşalara dâhil olan Müslümanların yazdığı eserlerin de tespitine ihtiyaç vardır. Münakaşaları genel anlamda değerlendirdiğimizde, Aziz Palamas'a Hristiyanlık dininde orucun, sadakanın yeri gibi genel soruların yanı sıra İslam ve Yahudilik dinleriyle uyuşmayan meseleler de gündeme getirilmiştir.

Aziz John ve Aziz Palamas'ın Müslümanlarla yaptıkları tartışmalar daha çok tecessüd ve teslis inancı gibi iki dinin farklılıkları üzerine yoğunlaşmaktadır. David Goa, konunun değerlendirmesinde, bu tür tartışmalı konuların Hristiyanların ve Müslümanların kendilerini tanımlamada mihenk taşları olduğunu ifade eder. Bu sebeple yazar, iki dinin üyeleri bir araya geldiklerinde tartışmalı konuları ele almaktan daha ziyade, ortak noktaların ve dinlerin iyiye teşvik eden konularının ele alınması gerektiğini savunur. Dini araştırmalarda da aynı şekilde, diğer dinlerdeki kusurları tespit etmek yerine, dinlerin güzellikleri üzerine yoğunlaşılması gerektiğini savunur.

Diğer örnekler ise, uzun dönemler boyunca Hristiyanların ve Müslümanların beraber yaşadıkları Filistin ve Balkan topraklarında geçmektedir. Seyid Halil

Shawwa, Osmanlı mahkemelerini Gazze'de temsil eden kişidir. Başrahip Porphyrius tarafından inşa edilen ve onun adının verildiği kilisenin genişletilmesi hususunda Hristiyan halk talepte bulunur. Shawwa, Müslüman ve Hristiyan toplulukları bir araya getirerek kilisenin genişletilmesi ve kilisenin kuzey duvarına yaslanacak şekilde Velayet Camisinin inşasına karar verir. Günümüze kadar, cami ve kilisenin yan yana ibadete açık olması dinler arası uyumun en güzel örneklerinden birisi olmaya devam etmektedir. Yine birkaç yüzyıl sonra, Rushdi Shawwa (1839-1965) ise, Gazze şehrine 1939 yılında vali olarak atanmış ve 1952 yılına kadar görevine devam etmiştir. Shawwa, görevi boyunca halkın arasında yer almayı başaran bir yönetici olmuştur. Oğlu Ali'yi de alarak, 24 Aralık'ta Katoliklerle, 6 Ocak'ta da Ortodokslarla Noel kutlamalarına katılmıştır. Diğer günlerde Hristiyan halkın yeni yılını kutlamak üzere ev ziyaretlerinde bulunmuştur. Vefat ettiği 1965 yılında ise, cenazesi Velayet Camisinden kaldırılacağı gün, hem Katolik hem Ortodoks kiliselileri sabahın ilk ışıklarından itibaren cenazenin kaldırılmasına kadar bir vefa borcu olarak çanlarını çalmaya devam etmiştir. Shawwa'nın bütün vatandaşlarını yüce yaratıcının birer aynaları olarak görmesi ve her birine onuruyla muamele etmesi, Gazze gibi çok kültürlü toplum içerisinde sergilenebilecek örnek sivil davranışlardan biri olmuştur.

Bölümün son kısmında ise, yazar Sırbistan ve Kosova topraklarında yaptığı ziyaretleri ve sivil hayatın barış ve uyum içerisinde nasıl sağlanabileceği noktasında farklı tecrübelerini paylaşır. Kosova'da üniversite kampüsünde bir caminin ve kilisenin inşası, Balkan tarihinin iyi eğitim görmüş öğretim üyelerince öğretilmesi ve Balkan kültürünün hem Ortodoks hem de İslam boyutunun olduğu atlanmadan aktarılmasının öneminden bahsetmektedir. Yazar, sivil toplumda oluşturulacak özgür ifade ortamının, grup aidiyetini güçlendireceği gibi aynı zamanda farklı gruplarda yer alan kişilerle uyumlarında da önemli katkıda bulunacağını savunmaktadır.

Kitabın son başlığında ise, Hz. Muhammed'in İslam dinindeki yeri ve Hristiyanların Hz. Muhammed'e karşı ne tür tavır alacaklarını ele alır. İlk olarak, Hz. Muhammed'in kısaca hayatını ele alan yazar, Müslümanların Hristiyanlardan neleri duymak istediklerini aktarır. Bu bağlamda, yazar Hristiyanlarla buldukları toplantılarda, İslam'ın Hz. İsa'yı nasıl diğer peygamberler gibi bir peygamber olarak gördüğünü ve bütün peygamberleri eşdeğer tutmalarının imanlarının parçası olduğunu göstermeye çalıştığını söylemektedir. Hz. Muhammed'in Hristiyanlarca nasıl tanımlanacağı konusuna gelince ise, yüce yaratıcının kulu olarak nitelendirmede bir sakınca olmadığını ileri sürer. Yine, Müslümanların Hz. Muhammed'e insanüstü vasıflar atfetmediği ve Hz. Muhammed'in beşer oluşunun vurgulandığı öne çıkan noktalardan diğeridir. Sonuçta yazar, komşuna karşı yalan yere tanıklık etmeyeceksin prensibi üzerine hareket edilmesi ve ortaçağ nefret dilinden uzak bir söylemin oluşturulmasının öneminden bahseder.

Sonuç olarak eser, İslamofobi konusuna doğrudan değinmemekle birlikte ötekine yaklaşım bağlamında farklı dinlerden insanların birlikte yaşaması ve kişisel ilişkilerin güçlendirilmesi noktasında, tarihten örneklerle belli bir perspektif ortaya koymaya çalışmıştır. Bu bağlamda, sorunun çözümünde iki noktaya vurgu yapmaktadır. Birincisi, yüzyıllar boyu devam eden ortaçağ nefret

dilinin ortadan kaldırılmasında insanların bilinçlendirilmesi gerekmektedir. İkincisi ise, Müslüman kişilerle ilişkilerin geliştirilmesi ve iletişim eksikliğinin giderilmesi gerekir. Yazar, dinler arası uyumu gözeterek, sadece Müslümanlar ve Hristiyanlar arasında değil, bütün dini gruplar arasında barışın ve uyumun sağlanması noktasında yapıcı yorumlarla bir söylem ve eylem planı sunmaktadır.

David Goa'nın tarihten ve kendi bireysel tecrübelerinden hareketle ortaya koyduğu örneklerin sosyal bilimler literatüründe de tartışılan konuların başında geldiğini söylemek mümkündür. Yazarın, farklı inançtan olana yaklaşım konusundaki perspektifi, Harvard Üniversitesi sosyologlarından Robert Putnam gibi yazarların, dini gruplara karşı olan önyargıyı azaltma hususunda, kişisel ilişkilerin en önemli unsur olduğu şeklindeki görüşleri ile örtüşmektedir. Bu görüşe karşın Deepa Kumar, Stephen Sheehi ve Saba Mahmoud gibi yazarlar ise, eserlerinde İslamofobinin aslında farklı olanın kültürel bir korkusu olarak değil, emperyalist güç ve söylem süreçlerine bağlı bir siyasi kampanya olarak yorumlanması gerektiğini savunmaktadırlar. İslamofobiyi, 11 Eylül'den bu yana Afganistan ve Irak'taki savaşlar başta olmak üzere, emperyal güçlerin çıkarları etrafında şekillendirilen bir güvenlik durumu olarak algılanması olarak yorumlamaktadırlar. Goa'nın eserinde ise, meselenin bu boyutuna temas edilmemiş olması dikkat çekmektedir.